

İLKÖĞRETİM I. KADEME V. SINIFTA DEYİM ÖĞRETİMİNE İLİŞKİN UYGULAMALAR VE DEYİM ÖĞRETİMİNE YENİ BİR YAKLAŞIM

Nesrin Bayraktar
Funda Öрге Yaşar

Özet

Bu çalışmada, ülkemizde geleneksel olarak sürdürülen deyim anlamını verme yöntemi ile resim ve hikâyelerle desteklenen deyim öğretim yöntemi karşılaştırılmaktadır. İlk kez karşılaşılan deyimlerin anlamlarının öğrenilmesi ve belli aralıklarla yapılan tekrarlar yoluyla kavranılması üzerinde durulmuştur. Bunun için yansız yarı rastlantısal yöntemle Kontrol ve Deney olmak üzere iki grup belirlenmiştir. Kontrol Grubuna sadece deyimlerin anlamları

verilmiştir. Deney Grubuna ise önce deyim anlamı verilmiş, ardından deyim görünürdeki anlamını açıklayan resim gösterilmiş, daha sonra deyim gerçek anlamını açıklayan özgün hikâye okunmuştur. Öğrenci seviyelerini belirlemek amacıyla yapılan ilk testte, iki grup arasında önemli bir fark görülmemiştir. Son yapılan testte ise Deney Grubu ile Kontrol Grubu arasında başarı yönünden büyük farklılıklar belirlenmiştir. Buna göre bütün anlamların toplamında Deney Grubu, Kontrol Grubuna oranla ($p < .000$) daha başarılı olmuştur. Sonuç olarak, resim ve hikâye destekli deyim öğretiminin geleneksel deyim öğretiminden daha olumlu sonuçlar verdiği ortaya çıkmıştır.

Anahtar sözcükler: İlköğretimde Türkçe, deyimler, deyim öğretimi.

APPLICATIONS FOR TEACHING IDIOMS IN PRIMARY EDUCATION 5th GRADE AND A NEW APPROACH TO TEACHING IDIOMS

Abstract

In this study aimed to compare the traditional method and the method supported by pictures and short stories for teaching the idioms. Furthermore, learning the meanings of new idioms and comprehension of these meanings through frequent repetitions were investigated. In order to do this, two groups of students were formed randomly to constitute Control Group and Experiment Group. The Control Group was given only the definitions of idioms whereas the Experiment Group was firstly given the definition. This was followed by the presentation of the definition through the pictures emphasizing the definition and then original short stories that explained the real meaning of the idiom. Results from the first pre-test did not reveal any significant differences between groups. However, results from the post-test indicated significant differences between the Experiment Group and the Control Group in terms of success. The Experiment Group were more successful, in terms of the number of definitions they have learned, than the Control Group ($p < .000$). This study emphasizes that the method of teaching the meaning of idioms through pictures and short stories is more effective than the traditional idiom instruction.

Keywords: Turkish in primary education, idioms, teaching idioms.

1. Giriş

Türkçedeki sözcük sayısı İngilizce, Almanca, Fransızca gibi dillere oranla daha azdır. Ancak bir dilin anlatım gücü, sadece sözcük sayısıyla belirlenemez. Deyimler, bir dilin anlatım yollarını, o dili konuşan toplumun geçmişini, yaşam biçimini, geleneklerini ve çeşitli özelliklerini yansıtır. Anlatıma kıvraklık katarak uzun ve karmaşık anlatımların kolayca anlaşılmasına yardım etmeleri, deyimlerin en önemli özellikleridir. ‘Deyimler, Türk halkının en önemli serveti olarak yüz yıllardan beri yaşamını sürdürmekte ve dile güzellik, canlılık, çekicilik ve kıvraklık kazandırmaya devam etmektedir’ (Hamidov 2002:831).

Kavramlardan bazıları somut ve kolay anlaşılır, bazıları ise soyut ve karmaşıktır. Somut kavramlar, yaşamın ilk yıllarından itibaren öğrenilir. Ancak soyut kavramları öğrenmek için çocuğun bilişsel gelişim bakımından soyut işlemler döneminde olması gerekmektedir. Soyut olma özelliğine sahip deyimleri, somut işlemler döneminde olan bir çocuk öğrenemez. Bu nedenle ilköğretimin 5. sınıfına kadar Türkçe ders kitaplarında deyimlerin yer almaması gerekmektedir (Örge 2003:2).

Dilimizde deyimlerin önemli bir yeri vardır. Deyimler; göz önüne anlatıcı, kuvvetli hayaller getiren sözlerdir. Deyimleri yerli yerinde kullanmak, bir dili iyi konuşup iyi yazabilmek için şarttır. Deyimler bir yazıya canlılık, sıcaklık, incelik ve çekicilik kazandırır. Deyimler çoğunlukla soyutluk ve mecaz anlam içeren anlatım unsurlarıdır. ‘Piaget’ye göre yaşları 11-15 arasında olan çocuklar soyut kavramları öğrenir’ (Charles 2000). Bu kavramlar için başlangıç olan 11 yaş ilköğretim birinci kademe beşinci sınıftır. Bu dönemde soyut kavram öğretimin yanı sıra genellikle soyut anlam ifade eden deyimlerin öğretimine de özen göstermek gerekir.

Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde geçen anlamı bilinmeyen deyimler, kitabın arkasında yer alan sözlükte verilmektedir. Kitapta hazır bir sözlük bulunduğu ve bazı anlamlar metnin hemen ardından ‘*sözlük çalışmaları*’ başlığı altında verildiği için, öğrenciler cümleyi hiç dikkate almadan hemen kitabın arkasında yer alan sözlüğe bakmaktadırlar. Bu da deyim öğretimini yüzeysel hâle getirmektedir. Türkçe derslerinde deyimler öğretilirken, genellikle, deyim anlamını vererek cümle içerisinde kullanma, anlamı bilinmeyen deyimleri deyimler sözlüğünden bulma veya deyim anlamını metin içerisinden çıkarma gibi çalışmalar yaptırılmaktadır. Anlamı verilen deyimler üzerinde bir daha durulmadığı için öğrencilere cümle kurdurmak vb. çalışmalar yaptırmak yararlı olmamaktadır. Çünkü bir deyim öğrenilmeden, kavranmadan cümle içinde doğru kullanılması mümkün değildir. ‘Kavranarak öğrenilen bilgiler, kalıcı hâle gelir. Bunun için de ilk duyulduğunda kısa süreli belleğe alınan deyimler, yapılan tekrarlar sonucunda

uzun süreli belleğe aktarılmalıdır. Ancak bu aşamadan sonra öğrencilere yukarıda bahsedilen çalışmalar yaptırılabilir' (Örge 2003:3).

İlköğretim okullarında çalışan öğretmenlerle yapılan ön görüşme ve anketler sonucunda, deyim öğretiminin geleneksel yöntemlerle yapıldığı ortaya çıkmıştır. Deyimlerin anlamını söyleyip geçme bir yöntem sayılamayacağı gibi, çoğu soyut temellere dayanan deyimlerin öğrenilip kavranması için de yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada deyimlerin nasıl kavratılması gerektiği ortaya konmuş, deyim öğretimi konusunda gözlem ve deneylerden yararlanarak uygulama sonuçları gösterilmiş ve deyimlerin öğretimine yönelik bazı önerilerde bulunulmuştur.

Bu açıklamalara bağlı olarak araştırmanın problem cümlesi '*Deyim öğretiminde resim ve hikâyelerin verildiği grubun kavrama düzeyi ile sadece anlamı verilen grubun kavrama düzeyi arasında bir fark var mıdır? Bu fark anlamlı mıdır?*' şeklinde belirtilebilir.

2. Materyal ve yöntem

Bu çalışma, öğrencilerin yeni karşılaştıkları deyimleri öğrenmesi ve kavraması ile ilgili yöntemler önermektedir. Bu anlamda, belirli bir öğretim yöntemi olan resim gösterme ve hikâye anlatma yöntemini kullanarak uzun süreli belleği çalıştırma yoluyla deyim öğrenimini gözlemlemekte ve değerlendirerek sonuçlara varmaktır. Bu bağlamda:

1. Çalışmanın örneklemi, yarı rastlantısal yöntemle seçilmiş, Çanakkale Merkez 18 Mart İlköğretim Okulu A ve C şubelerinde okuyan 5. sınıf öğrencileri ile sınırlı tutulmuştur,

2. Uygulama, 2002-2003 eğitim-öğretim yılı ile sınırlıdır,

3. Çalışma, kapsam açısından 20 deyim ve bu deyimlerin anlam yönünden öğretiminin ele alınması ile sınırlandırılmıştır,

4. Uygulama, doğal ortamda yapıldığı için ilköğretim okulunun uygun olduğu zamanlarda, bütün gruplara aynı saatte değil, farklı ders saatlerinde yapılmıştır,

5. Ders programının aksamaması için son test çalışması dersten hemen sonra uygulanmıştır,

6. Uygulamada kullanılan deyimler 5. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan deyimlere anlamca yakın oldukları için, öğrencilerin seviyelerine uygun olarak kabul edilmişlerdir,

7. Öğrencilere deyimlerin anlamlarını yazmaları için verilen süre, daha önce 5. sınıf öğrencileri üzerinde yapılan denemeler sonucunda belirlendiği için yeterli kabul edilmiştir.

Araştırma, yarı deneysel yönetime göre yapılmıştır. Uygulamanın yapıldığı okul, yarı rastlantısal yöntemle seçilmiştir. Araştırmada ön test-son test kontrol gruplu model kullanılmıştır.

3. Bulgular ve tartışma

Uygulamaya başlamadan önce Çanakkale İl merkezinde okutulan Türkçe ders kitapları incelenmiştir. İlköğretim okullarında okutulan bu kitapların adları, yazarları ve hangi yayınevinde basıldıkları Tablo-1’de görülmektedir:

Kitabın Adı	Yazarı	Yayınevi
İlköğretim Türkçe Ders Kitabı 5	Ali İhsan Ayata, Olyar Kaya ve Esen Şatır	MEB Yayınları
İlköğretim Türkçe 5 Ders Kitabı	Rasim Bakırcıoğlu ve Güner Yalçın	Özgün Matbaacılık
İlköğretim 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı	Ziya Sırmatel ve Adil Topaloğlu	Yıldırım Yayınları
İlköğretim Türkçe 5 Ders Kitabı	Hüseyin Hüsnü Tekişik	Tekişik Yayıncılık
İlköğretim Türkçe 5 Ders Kitabı	Ahmet Gümüş	Altın Kitaplar Yayınevi

Tablo 1: 2002-2003 Eğitim-Öğretim Yılında
Çanakkale İl Merkezinde Okutulan V. Sınıf Türkçe Ders Kitapları

İncelenen beş kitapta toplam deyim sayısı 157’dir. Canan Karababa tarafından yapılan bir araştırmaya göre, İlköğretim 5. sınıf Türkçe ders kitaplarında deyimlerle ilgili çalışmalarda deyimleri tümce içinde kullanma, açıklama, anlamlarını yazma çalışmalarının yapıldığı sonucu ortaya çıkmıştır (Karababa 2001:19). Buna bağlı olarak incelenen kitaplarda deyimlerle ilgili yapılan çalışmalarda da daha çok anlamı bilinmeyen deyimlerin cümlelerin gelişinden çıkarılması veya sözlükten bakılması istendiği, bazı deyimlerin anlamının yazarlar tarafından verildiği, buna benzer deyimlerin bulunmasının ise öğrenciye bırakıldığı görülmüştür. Yapılan incelemeler sonucunda, ele alınan ders kitaplarında anlamı üzerinde durulan deyimlerin diğer metinlerde bir daha geçmediği, pekiştirici nitelikte çalışmaların olmadığı ortaya çıkmıştır. Bütün kitapların arkasında bir sözlük vardır. Burada sözcüklerin anlamı verildiği gibi, sözcük öbeklerinin ve deyimlerin de açıklanmış olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla bazı deyimlerin anlamlarının öğrenciler tarafından bulunması, deyim öğretimi açısından gereksiz ve anlamsız bir çalışmadır. Bunun yerine deyimlerin öğretilmesini ve pekiştirilmesini kolaylaştıracak alıştırmalara yer verilmesi daha yararlı olacaktır.

Çalışmanın amaçlarından biri öğrencilere henüz karşılaşmadıkları deyimleri öğretmek olduğundan yukarıda sözü edilen kitaplarda yer alan deyimlerden farklı ve öğrenci seviyesine uygun olduğu düşünülen 100 deyim tespit edilmiştir. Hazırlanan deyimlerin öğrenciler tarafından bilinip bilinmediğini belirlemek amacıyla Merkez İlköğretim Okulunun 5. sınıf B ve C şubelerinde uygulama

yapılmıştır. 5 Kasım 2002 tarihinde yapılan bu çalışmaya B şubesinde 40, C şubesinde 45 öğrenci olmak üzere toplam 85 öğrenci katılmıştır.

Testler değerlendirilerek çalışmanın ön hazırlığı olan pilot çalışmada öğretilecek 30 deyim belirlenmiştir. Bunun için öğrenciler tarafından anlamı hiç bilinmeyen deyimlerin seçilmesine önem verilmiştir.

Çalışmada ortaya çıkabilecek aksaklıkları görmek amacıyla Çanakkale İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden izin alınarak 2002-2003 eğitim-öğretim yılının güz yarısında Ömer Mart İlköğretim Okulunun 5. sınıf B ve C şubelerinde dört haftalık bir pilot çalışma yapılmıştır. C sınıfı Kontrol, B sınıfı Deney Grubu olarak belirlenmiştir. Bu süre içerisinde her hafta, iki gruba da 30 deyim yer aldığı ön ve son testler dağıtılarak deyimlerin anlamları sorulmuştur. Ancak 1. ön testten sonra iki grupta farklı uygulamalara gidilmiştir. Kontrol Grubu öğrencilerine o hafta öğretilecek deyimlerin sadece anlamı verilmiştir. Deney Grubu öğrencilerine ise her yeni deyim anlamı verildikten sonra ilgili resim gösterilmiş, ardından deyim anlamını açıklayan bir hikâye okunmuştur. Dersin bitiminde aynı deyimlerin yer aldığı test dağıtılmıştır. Öğrencilerde deyim sırasını ezberlenmesini önlemek amacıyla bütün ön ve son testlerde deyimlerin yerleri değiştirilmiştir. Yaklaşık bir ay sonra yapılan son test çalışmasında, diğer haftalardan farklı olarak, dört hafta boyunca öğretilen 30 deyim anlamını soran test dağıtılmıştır.

Çalışmalara her hafta katılmayan öğrenciler olduğu için gelmeyen öğrencilerin verileri değerlendirme dışı tutulmuştur. Buna göre bütün çalışmalara Kontrol Grubundan 34, Deney Grubundan 26 öğrenci olmak üzere toplam 60 öğrenci katılmıştır.

Pilot çalışmada meydana gelen aksaklıklar giderildikten sonra asıl çalışmaya geçilmiştir. Bu çalışmanın pilot çalışmadan farkı, öğrenciler tarafından anlamı en az öğrenilen on deyim daha elenmesidir. Böylece araştırmanın başında hedeflenen 20 deyim sayısına ulaşılmıştır.

18 Mart İlköğretim Okulu'nda 2002-2003 eğitim öğretim yılının bahar yarısında yapılan asıl çalışmada C sınıfı Kontrol Grubu, A sınıfı Deney Grubu olarak belirlenmiştir. Çalışmanın gerçekliğini sağlamak amacıyla sınıf öğretmeni tarafından sonuçların sözlü notu olarak değerlendirileceği ifade edilmiştir. Ön ve son testlerdeki deyim sırası tıpkı pilot çalışmada olduğu gibi değiştirilmiştir.

Her gruba sıraları değiştirilmiş olan aynı deyimlerle ilgili “onar” dakikalık ön test ve son test uygulaması yapılmıştır. Çalışma dört haftada tamamlanacağından her seferinde iki gruba da beş yeni deyim öğretilmiştir. Ancak pilot çalışmada

olduğu gibi asıl çalışmada da Kontrol Grubuna sadece deyim anlamı verilmiş, Deneş Grubuna ise deyim anlamı verildikten sonra deyim görünürdeki anlamını açıklayan bir resim gösterilmiş, ardından da bir hikâye okunmuştur. Dört haftalık çalışmadan iki ay sonra, uzun süreli belleği ölçmek amacıyla bir son test uygulaması yapılmıştır. Ancak çalışmalara her hafta katılmayan öğrenciler olduğu için gelmeyen öğrenciler ve birinci haftanın n testinde bazı deyimlerin anlamlarını bilen öğrenciler değerlendirme dışı tutulmuştur. Buna göre bütün çalışmalara Kontrol Grubundan 24; Deneş Grubundan 30 ğrenci olmak üzere toplam 54 ğrenci katılmıştır.

Asıl çalışmanın bütün uygulamalarında öğrencilere her hafta beş yeni deyim anlamı öğretilmiştir. Her n test ve son testte öğrencilerden, deyimlerin anlamlarını yazmaları istenmiştir. Değerlendirme için deyimlerin anlamlarını değerlendirme lği hazırlanmıştır. Öğrencilerin yapmış oldukları tanımlar aşağıdaki tabloda yer alan lğe göre değerlendirilmiştir.

ÖLÇÜTLER	PUANLAR	
	0	1
1. Deyimin anlamı tam olarak tanımlanmış		x
2. Deyimin anlamı aynı anlama gelen başka bir deyimle açıklanmış		x
3. Deyimin anlamı çalışmada anlatılan hikyeden hareketle, anlamını içerir biçimde açıklanmış		x
4. Deyimle ilgisi olmayan bir açıklama yapılmış	x	
5. Boş bırakılmış	x	

Tablo 2: Deyimlerin Anlamlarını Değerlendirme lği

Tablo 2'deki lğe göre ğrenci, deyim anlamını doğru tanımlamışsa 1 puan, deyimle ilgisi olmayan bir açıklama yaptığında ya da boş bıraktığında 0 puan almıştır. Tablo-3 ve 4'te grupların ön test ve son testte verdikleri doğru cevap sayıları yer almaktadır. Toplamdaki 0 rakamı, sınıftaki hiçbir öğrencinin o deyim anlamını bilemediğini, diğer rakamlar da o deyim kaç ğrenci tarafından bilindiğini göstermektedir. Tabloların yatay sütunundaki T harfleri n testi, ST harfleri son testi, T harfi de en son iki ay sonra yapılan tek testi simgelemektedir. Bu harflerin önündeki rakamlar ise haftaları belirtmektedir.

		Deyimler								
		1.	1.	2.	2.	3.	3.	4.	4.	5.
		ÖT	ST	ÖT	ST	ÖT	ST	ÖT	ST	T
1. Hafta	Dananın kuyruğu kopmak	0	5	3	4	2	1	2	2	0
	Göbeği çatlamak	1	10	8	6	6	5	7	7	7
	Öküzün altında buzağı aramak	1	11	10	10	11	10	10	9	8
	Eli uzun olmak	0	23	21	19	17	17	18	19	18
	Dünyaya kazık çakmak	1	19	14	16	17	16	15	15	16
2. Hafta	El eliyle yılan tutmak	0	0	0	17	8	8	6	6	3
	Sudan çıkmış balığa dönmek	0	0	0	19	11	10	12	12	10
	Eli maşalı	1	0	4	21	15	14	15	15	11
	Kendi yağı ile kavrulmak	0	0	0	13	10	8	9	9	9
	Sinek kaydı	0	1	1	19	20	20	21	20	21
3. Hafta	Yumurta kapıya dayanmak	0	0	0	1	1	15	9	8	6
	Örümcek kafalı olmak	1	1	0	0	0	12	7	7	3
	Mercimeği fırına vermek	0	0	0	0	1	17	16	16	12
	Tükürdüğünü yalamak	0	0	0	0	0	18	4	4	2
	Bir pire için yorgan yakmak	1	1	2	0	3	14	14	13	3
4. Hafta	Ağına bir parmak bal çalmak	0	0	0	0	1	1	2	17	2
	Körler mahallesinde ayna satmak	0	0	0	0	0	0	1	6	3
	Nabzına göre şerbet vermek	0	0	0	0	0	0	1	14	3
	Ağızıyla kuş tutmak	0	0	0	0	0	0	0	8	0
	Kabak çiçeği gibi açılmak	0	0	0	0	1	0	2	20	3

Tablo 3: Kontrol Grubunda Ön Test ve Son Testte Deyimlerin Bilinme Sayıları

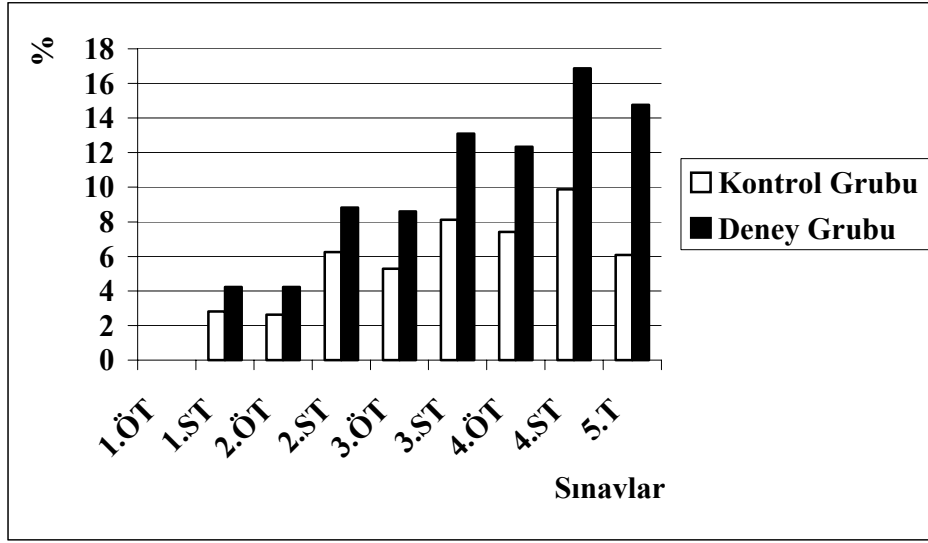
Yukarıdaki tabloya göre öğrencilerin beşinci testte verdikleri cevaplar dikkate alındığında *ağızıyla kuş tutmak* ve *dananın kuyruğu kopmak* deyimlerinin hiçbir öğrenci tarafından kavranmadığı görülmektedir. *Eli uzun olmak*, *dünyaya kazık çakmak*, *sinek kaydı* ve *mercimeği fırına vermek* deyimleri sınıfın yarısından fazlası bir öğrenci grubu tarafından öğrenildiği için ilköğretim birinci kademe 5. sınıf için uygun olan deyimler arasındadır. *Göbeği çatlamak*, *öküzün altında buzağı aramak*, *el eliyle yılan tutmak*, *sudan çıkmış balığa dönmek*, *eli maşalı*, *kendi yağı ile kavrulmak*, *yumurta kapıya dayanmak*, *örümcek kafalı olmak*, *bir pire için yorgan yakmak*, *körler mahallesinde ayna satmak*, *nabzına göre şerbet vermek*, *ağızıyla kuş tutmak* ve *kabak çiçeği gibi açılmak* deyimleri Deney Grubu öğrencileri tarafından çok iyi kavranmasına rağmen Kontrol Grubunda bu deyimleri kavrayan öğrenci sayısı oldukça azdır. Bu nedenle bu deyimler, resim ve hikâyelerle desteklenirse daha iyi öğretilbilecek deyimlerdir.

		1.		2.		3.		4.		5.
		ÖT	ST	ÖT	ST	ÖT	ST	ÖT	ST	T
1. Hafta	Dananın kuyruğu kopmak	0	19	19	17	19	20	18	19	14
	Göbeği çatlamak	0	25	22	24	25	26	27	27	21
	Öküzün altında buzağı aramak	0	29	25	26	27	25	27	28	24
	Eli uzun olmak	0	29	29	29	30	29	30	30	30
	Dünyaya kazık çakmak	4	26	27	29	29	29	29	29	29
2. Hafta	El eliyle yılan tutmak	1	0	0	29	24	24	24	25	21
	Sudan çıkmış balığa dönmek	0	0	0	28	26	28	28	28	28
	Eli maşalı	0	0	3	27	26	27	27	28	28
	Kendi yağı ile kavrulmak	0	0	0	27	23	24	24	24	26
	Sinek kaydı	2	0	0	26	25	26	26	26	26
3. Hafta	Yumurta kapiya dayanmak	0	0	0	0	0	25	15	18	19
	Örümcek kafalı olmak	3	0	2	1	3	26	25	25	26
	Mercimeği fırına vermek	0	0	0	0	0	29	29	29	28
	Tükürdüğünü yalamak	0	0	0	1	1	29	16	16	14
	Bir pire için yorgan yakmak	1	0	0	0	0	27	25	25	26
4. Hafta	Ağızına bir parmak bal çalmak	0	0	0	1	0	0	0	25	8
	Körler mahallesinde ayna satmak	0	0	0	0	0	0	0	24	21
	Nabzına göre şerbet vermek	0	0	0	0	1	0	0	27	16
	Ağızıyla kuş tutmak	0	0	0	0	0	0	0	27	20
	Kabak çiçeği gibi açılmak	0	0	0	0	0	0	0	26	18

Tablo 4: Deney Grubunda Ön Test ve Son Testte Deyimlerin Bilinme Sayıları

Yukarıdaki tabloya göre öğrencilerin beşinci testte verdikleri cevaplar dikkate alındığında resim ve hikâyelerle desteklenen deyim öğretimine rağmen *dananın kuyruğu kopmak*, *tükürdüğünü yalamak* ve *ağızına bir parmak bal çalmak* deyimlerini bilen öğrenci sayısının teste katılan öğrencilerin yarısını bile oluşturmadığı görülmektedir. Buradan da söz konusu deyimlerin öğrencilerin seviyesine uygun olmadığı anlaşılmaktadır. Bunun dışındaki deyimlerin hepsi hemen hemen sınıftaki bütün öğrenciler tarafından kavranmıştır. Dolayısıyla bu deyimlerin 5. sınıf öğrencilerinin seviyesine uygun olduğu söylenebilir.

Şekil 1: Kontrol ve Deney Grubu Öğrencilerin Bütün Deyimleri Bilme Durumu (%)

Yukarıdaki grafik, Kontrol ve Deney Gruplarının bütün ön ve son testlerindeki deyimleri bilme yüzdelerinin grafik olarak değerlendirilmesini göstermektedir. Deney Grubunun Kontrol Grubuna göre başarı yüzdelerinin önemli bir farkla daha yüksek olduğu açıkça görülmektedir. Çalışma sonunda resim ve hikâyelerle desteklenen deyim öğretimi şeklinin, geleneksel öğretim şekli olan deyim sadece anlamını vererek cümle içerisinde kullanma çalışmalarından daha başarılı olduğu anlaşılmıştır. Resim ve hikâyelerle deyim öğretimine ilişkin örnek çalışmalar Ekler bölümünde Şekil 2 ve Şekil 3'te görülmektedir.

4. Sonuçlar ve öneriler

1. Öğrencilere her dersten sonra anlamının olup olmadığını ölçmek amacıyla verilen testlerle kısa süreli bellek ölçülmüştür. Öğrencilerin son testlerde, ön testlere göre daha başarılı olduğu tespit edilmiştir. Dördüncü son testteki duruma göre iki ay sonra yapılan beşinci testte her iki grupta başarıda biraz azalma görülse de, tekrar, resim ve hikâyelerle öğretilen deyimlerin uzun süreli belleğe yerleştirilebildiği görülmüştür.
2. Deyimlerin öğretiminde hangi yöntemin daha iyi sonuçlar verdiğini belirlenmesi bu makalenin amacını oluşturduğu için Kontrol Grubunda diğer grupla aynı sürede çalışma yapılmıştır. Bu nedenle, çalışma sonunda iki grubun başarı yüzdelerinde başlangıçtaki duruma göre bir artış görülmüştür.
3. İki grupta da bazı öğrenciler *dünyaya kazık çakmak*, *örümcek kafalı olmak*, *bir pire için yorgan yakmak* deyimlerinin anlamlarını önceden bilmektedir. *Göbeği çatlak*, *öküzün altında buzağı aramak*, *eli maşalı* deyimleri ise sadece Kontrol

Grubundan; *el eliyle yılan tutmak, sinek kaydı* deyimleri de sadece Deney Grubundan bazı öğrenciler tarafından önceden bilinmektedir. Başlangıç düzeyini eşit tutmak amacıyla bu öğrenciler değerlendirme dışı tutulmuştur. Öğrenme düzeyini ölçen beşinci testte Deney Grubu ile Kontrol Grubu arasında önemli farklılıklar göze çarpmıştır.

4. Öğrencilerin deyimlerin anlamları ile ilgili olarak verdikleri cevaplar dikkate alındığında, beşinci testte Kontrol Grubunun *sinek kaydı* deyimini, Deney Grubunun ise *sinek kaydı* dışındaki deyimleri diğer gruptan daha iyi bildikleri; Kontrol Grubundan *ağzıyla kuş tutmak* ve *dananın kuyruğu kopmak* deyimlerinin hiçbir öğrenci tarafından kavranmadığı, Deney Grubunda ise *eli uzun olmak* deyiminin bütün öğrenciler tarafından kavrandığı görülmektedir.

5. *Eli uzun olmak, dünyaya kazık çakmak, sinek kaydı* ve *mercimeği fırına vermek* deyimlerinin anlamları ilköğretim birinci kademe 5. sınıf için uygunken; üst üste tekrarların yapılmasına rağmen *dananın kuyruğu kopmak, tükürdüğünü yalamak* ve *ağzına bir parmak bal çalmak* deyimlerini bilen öğrenci sayısında bir artış olmamıştır. Buradan, sözü edilen deyimlerin öğrencilerin seviyesine uygun olmadığı anlaşılmaktadır.

6. *Göbeği çatlamak, öküzün altında buzağı aramak, el eliyle yılan tutmak, sudan çıkmış balığa dönmek, eli maşalı, kendi yağı ile kavrulmak, yumurta kapıya dayanmak, örümcek kafalı olmak, bir pire için yorgan yakmak, körler mahallesinde ayna satmak, nabzına göre şerbet vermek, ağzıyla kuş tutmak* ve *kabak çiçeği gibi açılmak* deyimleri, resim ve hikâyelerle desteklenirse daha iyi öğretilbilecek deyimlerdir.

7. Çalışma sonunda resim ve hikâyelerle desteklenen deyim öğretimi şeklinin, ülkemizde geleneksel olarak sürdürülen deyim anlamını vererek cümle içerisinde kullanma çalışmalarından daha başarılı olduğu ortaya çıkmıştır. Deyim öğretimine ilişkin öneriler de aşağıda sıralanmaktadır:

- a. Ders kitapları Türkçe öğretiminin en önemli ve vazgeçilmez araçlarındandır. Deyimlerin öğretimi bakımından incelenen Türkçe ders kitaplarında hareket noktası cümle kurma çalışmaları, deyimler sözlüğünden deyim anlamını bulma ve deyim anlamını metindeki kullanımından bulmadır. Bu nedenle seçilen metinlerin öğrencilerin seviyesine uygun olmaları, günlük hayatta kullanabilecekleri ve gerçekten öğrenmeleri gereken deyimleri içermeleri gerekir. Deyimlerin öğrencinin sözcük dağarcığına uygun olmasının yanı sıra, diğer metinlerde tekrar geçmesine dikkat edilmelidir.
- b. Deyimler soyut kavramları ifade ettiğinden öğrencilerin bilişsel gelişim dönemlerine uygun olarak beşinci sınıftan itibaren öğretilmeleri gerekir (Charles 2000).

- c. Bu araştırmada incelenen Türkçe ders kitaplarında deyimlerin ğretiminde genellikle 'bu deyimlerin anlamını sözlükten öğrenip cümle içerisinde kullanınız' ifadesi yer almaktadır. Bir deyimın tam anlamıyla öğrenilmeden, kavranmadan cümle içerisinde kullanılması boşuna zaman harcamaktır. Çünkü ğrencilerin kurdukları cümleler, anlamı verecek nitelikte, başarılı cümleler olamamaktadır.
- . Ders kitaplarının arkasında, metinlerde yer alan anlamı bilinmeyen deyimlerin, metindeki anlamları verilmiştir. Bu sözlüklerin, öğrencilerin araştırma ve düşünme gücünü körelttiği bir gerçektir. Bunun yerine öğrencilerin sözlük kullanmaya özendirilmesi daha yararlı olacaktır.
- d. Ders kitaplarında sadece öğrencilerin yaş düzeyine uygun deyimler yer almalıdır. Öğrencilerin seviyesine uygun olmayan deyimleri öğretmek yerine, kullanımı sık olan deyimler saptanıp öncelikli olarak öğretilmelidir.
- e. Yeni öğrenilen bilgiler alıştırmalarla tekrarlanmazsa, unutma çabuk gerçekleşir. Bu nedenle, hazırlanan Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlere ve üzerinde durulan konulara paralel olarak alıştırma kitapları hazırlanmalıdır.
- f. Alıştırma kitapları, öğrencilerin sınıfta ve evde rahat kullanabilecekleri şekilde hazırlanmalıdır. Bu kitaplar hem içerik, hem de dış görünüş yönünden öğrencilerin seviyelerine uygun olmalıdır. İlköğretim ğrencilerinin renkli resimlerden hoşlandıkları bilinen bir gerçektir. Bu nedenle alıştırmalar resimlerle desteklenmeli, zevkli hâle getirilmeli, bir oyun şekline dönüştürülmelidir.
- g. Sözcük dağarcığının geliştirilmesi için en etkili ortam Türkçe dersleridir. Bu ortamı verimli bir hâle getirmek de öğretmene düşmektedir. Öğretmenin, uygun firsatlardan yararlanarak deyimlerin öğrenilmesinde kalıcılığı sağlaması daha kolay olacaktır.
- h. Türkçe ğretmeni, deyimlerin anlamlarını verip geçmek yerine, belirli aralıklarla tekrarlar yaptırmalıdır. Deyimlerin tam anlamıyla öğrenilmesinden sonra, öğrencileri deyimleri kullanmaya zendirmelidir. Doğru kullanımlarda da 'aferin', 'çok güzel' gibi pekiştirenler kullanılmalıdır.
- ı. Deyimlerin ğretiminde resim ve hikâye kullanımı, düz anlatım yöntemine göre önemli ölçüde başarı göstermiştir. Öğretmenin, çeşitli görsel ve işitsel materyaller kullanması, soyut sözcük ve sözcük öbeği ğretiminde yararlı olacaktır.
- i. Bu çalışmada kullanılan bazı deyimlerin beşinci sınıftan sonra öğretilmesi gerektiği anlaşıldığından, çift anlamlı deyimler ilköğretim II. kademedен itibaren öğretilmelidir. Kitaplara alınacak deyimlerin anlaşılıp anlaşılmadığı, öncelikle hedef ğrenci kitlesi üzerinde denenmelidir.

Kaynakça

- Aksan, Doğan. 2000. Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim (2. Baskı). Ankara: TDK Yayınları.
- Aksoy, Ömer Asım. 1988. Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü: 2 Deyimler Sözlüğü. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Atasözleri ve Deyimler. 1989. İstanbul: Milliyet Tesisleri.
- Ayata, Ali İhsan; Olyar Kaya ve Esen Şatır. 2000. Türkçe 5 Ders Kitabı. İstanbul: MEB Yayınları.
- Bahadınlı, Yusuf Ziya. 1993. Türkçe Deyimler Sözlüğü ve Kaynakları. İstanbul: Yuva Yayınları.
- Bakırcıoğlu, Rasim; Güner Yalçın. 2001. İlköğretim Türkçe 5 Ders Kitabı. Ankara: Özgün Medya Yayıncılık.
- Bayraktar, Nesrin 2004. Türkiye Türkçesinde Atasözleri ve Deyimlerin Anlam ve Kullanım Özellikleri 50 Godini Spetsialnost Tyurkologia v Sofiyskia Universitet Sveti Kliment Ohridski Yubileen Sbornik, Universitetsko İzdatelstvo, Sofia, 2004, s.:27-35
- Cemiloğlu, Mustafa. 1998. İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi (2. Baskı). Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi.
- Charles, C. M. 2000. Öğretmenler İçin Piaget İlkeleri (3. Baskı). (Çev.: Gülten Ülgen), Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Demirel, Özcan. 2002. Türkçe ve Sınıf Öğretmenleri İçin Türkçe Öğretimi (3. Baskı). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Emir, Sabahat. 1974. Örnekleriyle Açıklamalı Deyimler Sözlüğü (3. Baskı). İstanbul: Emir Yayınları.
- Gümüş, Ahmet. 2002. İlköğretim Türkçe 5 Ders Kitabı. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Hamidov, Hayrulla. Ekim 2002. Türkçede İnsan İlişkileriyle İlgili Deyimler. Türk Dili Dergisi, Sayı: 610, Ankara, 831-835
- Karababa, Canan. Ocak 2001. Türkçe ve İngilizce Anadili Ders Kitaplarında Hedef Davranışların Kazandırılmasında İzlenen Yol ve Dilbilgisi Öğretimi. Dil Dergisi, Sayı: 99, Ankara, 19
- Karasar, Niyazi. 1999. Bilimsel Araştırma Yöntemi (9. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kavcar, Cahit; Ferhan Oğuzkan ve Sedat Sever. 1997. Türkçe Öğretimi Türkçe ve Sınıf Öğretmenleri İçin. Ankara: Engin Yayınevi.
- Konrot, A. vd. 2001. Çocukta Dil ve Kavram Gelişimi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Küçük, Salim. Şubat 1998. Anadili Öğretiminde Türkçe Ders Kitapları ve Metot Meselesi. Dil Dergisi, Sayı: 64, Ankara, 5-6
- Örge, Funda. 2003. İlköğretim I. Kademe Beşinci Sınıfta Deyimlerin Öğretimine İlişkin Kullanılabilecek Aktivitelere Yönelik Bir Araştırma. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Dan.: Yard. Doç. Dr. Nesrin Bayraktar), Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özezen, Muna Yüceol. Aralık 2001. Türkçe Deyimler Üzerine Birkaç Söz. Türk Dili Dergisi, Sayı: 600, Ankara, 869-879
- Sever, Sedat. 2000. Türkçe Öğretimi ve Tam Öğrenme. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sırmatel, Ziya; Adil Topaloğlu. 2001. İlköğretim 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı. Ankara: Yıldırım Yayınları.
- Tekışık, Hüseyin Hüsnü. 2001. İlköğretim Türkçe 5 Ders Kitabı. Ankara: Tekışık Yayıncılık.
- Yurtbaşı, Metin. 1996. Örnekleriyle Deyimler Sözlüğü. İstanbul.

Göbeği çatlamak

Lise birinci sınıfa giden Kemal adında bir öğrenci vardı. Dersle çalışmadığı için bütün notları zayıftı. Annesi ve babası oğulla durumundan çok şikâyetçiydi, ancak ne yaparlarsa yapsınlar, Kemal çalışmasını sağlayamıyorlardı. Bir akşam, Kemallere başka bir şehirde geldi. Gelen misafirlerin üniversiteye giden bir çocukları vardı. Ad olan çocuk, hukuk bölümünde okuyordu. Bütün akşam boyunca E derslerinden ve gelecekteki mesleğinden konuşuldu. Kemal, c konuşulanlardan çok etkilendi. Kendi kendine “Ben de derslerime ç üniversiteye gideceğim.” diye söz verdi. O günden sonra Kemal’i yükseltmeye başladı. Annesi, babası, hatta öğretmenleri bu duru şaşırıldılar hem de çok sevindiler. Kemal, derslerine o kadar çok çalış odasından çıkmaya vakti olmuyordu. Babası bir akşam “Haydi oğl yanımıza gel. Seninle televizyon izleyelim. Çok ders çalışıyorsun, dinlenmen gerek.” dedi. Kemal “Tamam, yarım saatliğine yanınıza Çok çalışmam gerekiyor. Üniversiteye gidebilmek için notlarımı olması gerekiyor.” dedi. Aradan iki yıl geçti. Kemal, derslerine çok için üniversiteyi kazandı. Bu haberi alan ailesi “Aferin, benim Sonunda istediğini başardın.” dedi. Kemal “Evet, başardım. Eski tembel bir öğrenciydim. Ama Burhanlar bize gelince ona çok Durmadan ders çalışmaktan göbeğim çatladı, ama sonunda çal uykusuz gecelerime, yorgunluğuma değdi. Çabalarımın karşılığını dedi.

Şekil 2: Resim ve Hikâyelerle Deyim Öğretimine Yönelik Bir Örnek (Resim İçin Kaynak: Yurtbaşı 1996’dan)

Dünyaya kazık çakmak

Bilmem tanır mısınız Rıza Dede’yi? Rıza Dede, 80 yaşlarında, yaşlı rağmen çok sağlıklı olan bir insandı. Karısı yıllar önce ölmüştü, ama R hâla kendi evinde tek başına yaşıyordu. Evli ve bir çocuk annesi de vardı. Dedenin, kendine bir sürü yeni eşya alma huyu vardı. Aldığı kızına, damadına ve torununa gösterirken çok mutlu oluyordu. Kızı, karışmıyordu, ancak yine de babası yaşlı olduğundan onca şeyi almamasına bir anlam veremiyordu. Bir gün, Rıza Dede kızına telefon etti “Bil bakalım bugün kendime ne aldım? Hayatta tahmin edemezsin.” dedi. Bir sürü tahminde bulundu, ama dede bir türlü ne aldığını söylemiyordu. Büyük bir sevinç içinde “Akşam bana gelin. O zaman size ne gösteririm.” dedi. Akşam olunca büyük bir merak içerisinde dede gittiler. Büyük bir heyecanla dedenin onlara göstereceği eşyayı ge bekladiler. Dede “Haydi bahçeye çıkalım. Size göstereceğim şey orac Hep birlikte bahçeye çıktılar. Bir de ne görsünler? Bahçede yepyeni duruyordu. Hepsi şaşırıp kaldı. Dede gülüp “Nasıl? Arabamı beğendi diye sordu. Kızı “Babacım, iyi güzel de, bu yaştan sonra ara yapacaksın? Geçen sene de kendine bir ev aldın. Para harca arıyorsun. Artık 80 yaşındasın, araba senin neyine? Sanki hiç ölme gibi davranıyorsun. Dünyaya kazık mı çakacaksın? Nasıl bir insan b ayrılmasını istemediği bir şeyi yere kazık çakarak bağlarsa, sen de ke kazığa bağladıktan sonra ölmeyeceğini mi sanıyorsun?” dedi. Dede söylediklerini düşündü. Sonra da “Galiba haklısın. Bunca şeyi almam Nasıl olsa ben de herkes gibi bir gün öleceğim, paramı başka harcayabilirim.” dedi.

Şekil 3: Resim ve Hikâyelerle Deyim Öğretimine Yönelik Bir Örnek İçin Kaynak: Yurtbaşı 1996’dan)

